

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата філологічних наук, доцента Патен Ірини Михайлівни

на дисертацію Рублевської Анни Василівни

«Семантичні модифікації суспільно-політичної лексики в українських перекладах Біблії XIX – XX століть: лінгвокультурологічний аспект»,

представленої на здобуття наукового ступеня

доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» (Українська мова)

Біблійний текст – не лише релігійний канон, а й важлива частина культурної спадщини, що істотно впливає на формування національної мовної картини світу та мовної свідомості, особливо у періоди національних зрушень. Значущим у цьому контексті є ті фрагменти, що містять суспільно-політичну лексику, адже саме вона безпосередньо пов'язана з категоріями влади, права, народу, ідентичності, історичної пам'яті.

З огляду на російсько-українську війну, боротьбу за державну самостійність, посилення національної ідентичності й переосмислення релігійної спадщини, увага до мовних механізмів трансформації біблійної лексики у площині суспільно-політичного дискурсу набуває особливої цінності. Відтак дослідження семантичних модифікацій суспільно-політичної лексики в українських перекладах Біблії є надзвичайно актуальним у світлі сучасних соціокультурних, політичних і релігійних процесів. І вивчення того, як перекладачі адаптували біблійну суспільно-політичну лексику до українських реалій, є важливим як з лінгвістичного, так і з культурологічного погляду. Зважаючи на велику кількість наукових студій, проблема інтерпретації смислового й концептуального простору Біблії залишається відкритою, оскільки йдеться про складний і багатовимірний текст, що закономірно перебуває в центрі наукової уваги. Недарма Святе Письмо, написане понад дві тисячі років тому, й далі залишається об'єктом мовознавчих досліджень зважаючи на його унікальний статус у духовній та літературній історії людства (с. 39).

Актуальність дисертаційної роботи Рублевської Анни Василівни «Семантичні модифікації суспільно-політичної лексики в українських перекладах Біблії XIX–XX століть: лінгвокультурологічний аспект» зумовлена потребою комплексного аналізу трансформацій значень суспільно-політичних лексем під час перекладу Святого Письма на українську мову в різні історико-культурні періоди і підтверджено відсутністю комплексних досліджень на перетині релігійної, політичної та лексичної площин у межах українського мовознавства. Суспільно-політична лексика у біблійних перекладах традиційно залишалася поза увагою дослідників, натомість робота Анни Рублевської актуалізує цей сегмент.

Робота має виразне міждисциплінарне спрямування: вона поєднує методи лінгвокультурології, лексичної семантики, стилістики, перекладознавства й історії мови, що забезпечує широку аналітичну базу. Об'єктом дослідження виступає суспільно-політична лексика у текстах перекладів Біблії, а предметом – її семантичні трансформації в контексті лінгвокультурологічного аналізу.

Наукова новизна роботи полягає у всебічному аналізі тематичних груп біблійної суспільно-політичної лексики, таких як назви професій, посад, соціальних статусів, осіб з асоціальною поведінкою та язичницьких назв. Авторка не лише здійснила їхню семантичну класифікацію, а й з'ясувала чинники варіативності, невідповідностей та оказіональних уживань у різних перекладах Святого Письма, ґрунтуючись на зіставленні з Конкордансом Стронга, що є методологічно виправданим і малозастосовуваним в українській бібліїстиці.

Особливу значущість дослідження визначає те, що порівняльний аналіз українських перекладів Біблії дає змогу встановити відповідність/невідповідність змістовим моделям тексту-джерела (Конкорданс Стронга), виявити лінгвокультурологічні чинники семантичної модифікації та простежити, як переклад слугує засобом концептуалізації соціального й політичного буття.

Окремо треба відзначити уміння дисертантки працювати з джерелами різних епох – від перекладів П. Куліша, І. Пулюя, І. Нечуя-Левицького до сучасного видання Українського Біблійного Товариства. Також заслуговує на увагу використання складних мовознавчих інструментів, зокрема компонентного аналізу та порівняльно-зіставного методу, що забезпечує високий ступінь наукової обґрунтованості висновків. Авторка оперує сучасним науковим апаратом і демонструє вміння системно класифікувати мовні явища.

Теоретична та практична цінність роботи є безсумнівною. Результати дослідження можуть бути використані у викладанні курсів з історії української мови, лексикології, перекладознавства, стилістики, релігієзнавства, а також у подальших лінгвокультурологічних студіях. Методика дослідження, що базується на поєднанні традиційного лінгвістичного аналізу з сучасними лексикографічними та конкордансними підходами, може стати взірцем для майбутніх досліджень у цій галузі.

Структура та зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатка. Структура роботи є логічною, обґрунтованою, відповідає поставленій меті та завданням дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження біблійного тексту» авторка подає теоретико-методологічне підґрунтя дослідження, окреслює релігійний стиль як окрему стилістичну одиницю, зосереджуючись на особливостях його терміносистеми, історичної динаміки та стилістичних ознак. Цінним є порівняльний огляд сучасних підходів до аналізу біблійного тексту в лінгвістичному та культурологічному вимірах.

У другому розділі дисертації «Суспільно-політична лексика: витоки, сучасні підходи до дослідження» проаналізовано суспільно-політичну лексику як відкриту, динамічну підсистему лексичної структури сучасної української мови, яка чутливо реагує на соціокультурні, політичні та ідеологічні трансформації. Виокремлено авторське тлумачення суспільно-політичної лексики; запропоновано власну класифікацію за тематичними групами: «назви

професій», «назви посад», тощо; підкреслено ефективність використання польового підходу для моделювання внутрішньої організації суспільно-політичної лексики в межах біблійного тексту.

Авторка також зосереджує увагу на впливі мовних та позамовних чинників на переклад біблійної суспільно-політичної лексики, аналізує перекладацькі стратегії й мовні особливості відтворення ключових лексем у працях П. Куліша, І. Огієнка, П. Морачевського, І. Хоменка, Р. Турконяка.

Третій розділ «Діахронно-синхронний ракурс дослідження лексико-семантичних процесів лексем біблійного тексту: лінгвокультурологічний аспект» відображає значний обсяг емпіричного матеріалу, демонструє високий рівень аналітичного осмислення, авторську концептуальність і глибоке занурення в проблематику мовно-культурної інтерпретації біблійного тексту в історичній перспективі.

Цей розділ містить детальний опис семантичних модифікацій суспільно-політичної лексики, згрупованої за тематичними полями (назви професій, назви посад, назви осіб асоціальної поведінки, назви соціальних статусів, язичницькі назви). Авторка простежує варіативність перекладів біблійних лексем у межах українських версій та виводить узагальнення щодо еволюції їхньої семантики, подає інтерпретацію отриманих результатів у культурно-історичному контексті, показує, як вибір перекладацьких рішень відображав світоглядні, політичні та релігійні орієнтири епохи, демонструє глибоке розуміння механізмів лінгвокультурної адаптації.

У висновках до кожного з розділів дисертації та загальних висновках викладено найбільш важливі наукові результати, які сприяли розв'язанню завдань дослідження.

Цінним у роботі вважаємо наявність додатка – візуалізація результатів у вигляді порівняльної таблиці.

Відзначимо й публікаційну активність дисертантки. Основний зміст дисертаційної роботи відображено у 14 наукових публікаціях, з них 3 статті – у фахових виданнях України, 1 стаття – у закордонному науковому виданні, 1 – в

інших виданнях України, 9 – у збірниках наукових праць і матеріалів конференцій.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційна робота Рублевської Анни Василівни «Семантичні модифікації суспільно-політичної лексики в українських перекладах Біблії XIX – XX століть: лінгвокультурологічний аспект» виконана самостійно з дотриманням академічної доброчесності. У дисертації покликання на джерела використаної інформації зроблено із дотриманням норм законодавства про авторське право.

Загалом Анні Рублевській вдалося розв'язати завдання, поставлені у дисертаційній роботі.

Однак, разом із позитивними моментами, значущими висновками варто відзначити й недоліки роботи, висловити певні зауваження та побажання:

1. У підрозділі 1.1. «Релігійний стиль як функціональний стиль української мови» наведено опис лексичних, функційних і культурних ознак релігійного стилю, однак чітко не сформульовано визначення релігійного стилю як функціонального стилю. Авторка вживає термін *«релігійний стиль»* у загальному контексті, натомість не має розгорнутого, усталеного визначення, з оперттям на сучасні лінгвістичні джерела, або ж подати власну інтерпретацію релігійного стилю, так як це було зроблено у другому розділі дисертації щодо визначення поняття «суспільно-політична лексика».

2. У роботі нерівномірно представлено українськомовні переклади суспільно-політичної лексики заявлених у вступі перекладачів (П. Куліша, П. Морачевського, І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка). Переважає переклад І. Огієнка, дещо менше проаналізовано переклад П. Куліша, Р. Турконяка, а П. Морачевського та І. Хоменка подано лише епізодично. І найбільше ці лакуни простежено саме у додатку до дисертації: до прикладу, слово *πληκτην* (плакетасе), яке у Конкордансі Стронга позначає людину, що любить битися, наведено переклад *лише* І. Огієнка – заводіяка, або ж אָדאַרגאַזער (адаргавзаре) – верховний суддя, царський радник, σικαριῶν (сікаресос) – розбійник, убивця –

наведено переклади І. Огієнка, І. Хоменка, Р. Турконяка – суддя, радник; убійник, опришки, вбивця відповідно тощо.

Це ускладнює повноцінне зіставлення семантичних модифікацій у синхронному й діяхронному аспектах. Відтак доцільно було б урівноважити корпус прикладів або обґрунтувати акцент на одному з перекладів.

Водночас недостатньо розкрито, як ідеологічні настанови перекладачів (національні, конфесійні, мовні) вплинули на добір суспільно-політичної лексики.

3. У дисертації заявлено про семантичні модифікації суспільно-політичної лексики в українських перекладах Біблії XIX–XX століть і такі семантичні модифікації простежено, але подекуди аналіз має описовий, не завжди системний характер. Авторка звертає увагу на зміни значення (наприклад, у лексемах «начальник», «вельможа», «цар»), однак типи модифікацій не класифіковано (семантичне зрушення, метафоричне переосмислення, культурно зумовлена адаптація тощо). Уважаємо, що робота тільки б збагатилася, якби авторка порівнювала лексеми з оригіналом (грецьким/гебрайським). Це дозволило б показати, як і чому трансформувалося значення в кожному перекладі.

4. Доречно було б, на нашу думку, розгляд кожної тематичної групи у третьому розділі завершувати узагальненням виявлених закономірностей – мікровисновками (2 – 3 речення), де були б сформульовані основні спостереження. Це надало б структурованості всьому розділу та підвищило наукову аргументованість дослідження.

5. У тексті подекуди натрапляємо на стилістичні та технічні помилки (с. 27, 28, 31, 37, 41, 42, 89).

Однак висловлені поради й зауваження не є категоричними. Позиції й переконання авторки мають право відстоювання під час захисту дисертації.

Отож аналізована дисертаційна робота Рублевської Анни Василівни «Семантичні модифікації суспільно-політичної лексики в українських перекладах Біблії XIX – XX століть: лінгвокультурологічний аспект» є

самостійним, завершеним дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для філологічної науки. Уважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка Анна Рублевська заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Рецензент:

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Дрогобицького державного педагогічного

університету імені Івана Франка

Ірина ПАТЕН

